

A BRIT TITKOSSZOLGÁLAT MAGYARORSZÁGI TEVÉKENYSÉGE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

A második világháború alatt Nagy-Britannia és Magyarország ellentétes oldalon álltak, a két nemzet viszonya azonban korábban (a 19. század közepétől egészen a századfordulóig) ha nem is barátságosnak, de rendezettnek tekinthető. Magyarországon nagy múltra visszatekintő tisztelet övezte Angliát, és a reformkor óta – különösen a magyar arisztokrácia számára – a brit életmód és gondolkodás tájékozódási pontot nyújtott és követendő példáulul szolgált. Az 1848–1849-es szabadságharcnak köszönhetően pedig a magyar imázs is feltétlenül pozitív volt brit körökben, ám a 20. század elejére egyre inkább negatív fordulatot vett.¹ Az első világháború után pedig a brit kormány nem mutatott semminemű megértést a magyar problémák iránt, s a R. W. Seton-Watson vezette vonal érvényesült, miszerint Magyarország szigorú büntetést érdemel. A háború utáni forradalom, ellenforradalom és a trianoni békeszerződés jelentette veszteségek nyomán azonban – és ez különösen az 1920-as évekre igaz, amikor a brit stratégiai gondolkodásban Közép-Kelet-Európa még fontos helyet foglalt el – Nagy-Britannia segítőtleg lépett fel Magyarországot illetően, és a magyar politikai vezetés többnyire számíthatott a brit támogatásra. Ennek leglátványosabb eleme a Népszövetség égisze alatt lezajlott 1924–1926-os pénzügyi stabilizációs program volt, mely csupán jelentős brit támogatással válhatott kivitelezhetővé.² Az 1930-as években Nagy-Britannia egyre inkább kivonult a térségből, így magyar érdekeltségei is jelentősen csökkentek. Magyarország tehát eredmény nélkül udvarolt Angliának Trianon revíziója érdekében, amely a fő külpolitikai célkitűzése volt.³ Amikor 1939-ben kitört a második világháború, a két ország között már hatalmas politikai űr tátongott, ami idővel áthidalhatatlanná vált.⁴ Amíg viszont Magyarország katonailag semleges maradt, pozíciója kedvezett a

¹ *Jeszenszky Géza: Az elveszett presztízis. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918).* Bp. 1986.

² *Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése.* Bp. 1964.; *Miklós Lajkó: Meddling in Middle Europe: Britain and the 'Lands Between', 1919–25.* Bp. 2006.; *Peterecz Zoltán: Jeremiah Smith és a magyar népszövetségi kölcsön, 1924–1926. Egy Jenki pénzügyi ellenőr a Magyar Királyságban.* Debrecen 2018.

³ *Frank Tibor: Anglofil magyarok.* In: *Történelem és emlékezet. Egy akadémiai ülésszak előadásai.* Szerk. Hunyady György – Török László. Bp. 2014. 135–194.

⁴ Számos munka született a két világháború közötti brit–magyar viszonyról, egy részük angolul. Lásd pl. *Gábor Bátonyi: Britain and Central Europe, 1919–33.* Oxford 1999.; *András D. Bán: Hungarian–British Diplomacy 1938–1941: The Attempt to Maintain Relations.* London 2004.; *Romsics Ignác: A brit külpolitika és a „magyar kérdés”, 1914–1946.* In: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében.*

nehéz helyzetben küzdő szigetországnak. A brit külügyminisztérium azonban Magyarország irányában egyre kevesebb barátságot és megértést mutatott, különösen 1940 áprilisa után, amikor a Teleki-kormány szabad átvonulást engedett a német csapatoknak Románia felé.⁵ A németek Jugoszlávia elleni támadásához nyújtott magyar segítség azután végleg elmérgesítette a viszonyt a két ország között. A britek először megszakították a diplomáciai kapcsolatokat 1941 tavaszán, az év végén pedig Nagy-Britannia és Magyarország már hivatalosan is háborúban állt egymással, noha a brit hadüzenet részben szovjet sürgetésre történt meg.⁶

A kapcsolatok egy másik aspektusa az 1943 végéig kimutatható, ám végül hiúnak bizonyuló magyar reménykedés abban, hogy a Balkánon szövetséges partraszállás lesz, s ebben az esetben Magyarországot brit, esetleg amerikai csapatok szállják meg, így hazánk angolszász befolyás alá kerül a szovjet helyett.⁷ Ez az illúzió az akkori vezetők egy részében a szövetséges stratégia és a brit szándékok téves értelmezéséből adódott – nem beszélve a szovjet előretöréstől való félelemtől.⁸ Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez nem pusztán a magyar naivitásból fakadó gondolat volt. 1943 első felében, éppen amikor a titkos tárgyalások első szakasza zajlott Magyarország esetleges háborúból való kilépéséről,⁹ még a brit külügyminisztériumban is voltak olyan hangok, hogy szükség lehet egy balkáni szövetséges partraszállásra. A gondolat eredetileg Winston Churchilltől származott.¹⁰ 1943 nyarára aztán a kérdés eldőlni látszott. Ekkor ugyanis Roosevelttel és

Szerk. Romsics Ignác. Bp. 2005. 34–132.; *Frank Tibor*: Magyarország a brit politikai gondolkodásban 1919–1945 között. *Limes* 21. (2008) 2. sz. 45–56.

⁵ Erről részletesebben lásd *András Becker*: A Step too far? The impact of the German military passage to Romania through Hungary on the Anglo-Hungarian relationship, April 1940. *Hungarian Studies Review* 42. (2015) 53–90.

⁶ *András Becker*: British Diplomacy, Propaganda, and War Strategy and the Hungarian-Romanian Dispute over Transylvania in 1939–40. *Central Europe* 14. (2016) 1–25. A két ország közötti hadüzenetet közvetlenül megelőző évek magyar–brit kapcsolataihoz lásd *Bán A.*: Illúziók és csalódások. Nagy-Britannia és Magyarország 1938–1941. Bp. 1988.

⁷ *Jóó András*: Kállay Miklós külpolitikája. Magyarország és a háborús diplomácia 1942–1944. Bp. 2008. 136–146.; *Andorka Rudolf*: A madridi követségtől Mauthausenig. Bp. 1978. 295–296., 304., 310.; *Horthy Miklós*: Emlékirataim. Bp. 1990. 272.

⁸ *Lojtkó, M.*: The Failed Handshake over the Danube: The Story of Anglo-American Involvement in the Liberation of Central Europe at the End of the Second World War. *Hungarian Studies* 13. (1998/99) 126. A háború utáni brit közép-kelet-európai tervekkel kapcsolatosan lásd *Bán A.*: Pax Britannica. Brit külügyi iratok a második világháború utáni Kelet-Közép-Európáról, 1942–1943. Bp. 1996.

⁹ A második világháború alatti magyar és brit titkos kapcsolatokról többek között lásd *Juhász Gy.*: Magyar–Brit titkos tárgyalások 1943-ban i. m.; *Jóó A.*: Világháborús intrikák. A magyar béketápotagatózások és az isztambuli színtér fontos mozzanatai, 1942–44. *Századok* 138. (2008) 1421–64.; *Tamás Meszerics*: Undermine, or Bring Them Over: SOE and OSS Plans for Hungary in 1943. *Journal of Contemporary History* 43. (2008) 195–216.; *Frank Tibor*: Furfangos sajtófőnök és titokzatos diplomata. Ullein-Reviczky Antal (1894–1955). In: *Üö*: Britannia vonzásában. Bp. 2018. 180–203.

¹⁰ *Elisabeth Barker*: Problems of the Alliance: Misconceptions and Misunderstanding. In: *British Political and Military Strategy in Central, Eastern and Southern Europe in 1944*. Eds. William Deakin – Elisabeth Barker – Jonathan Chadwick. London 1988. 43.

Churchill a quebeci konferencián (1943. augusztus 17–24.) a Balkánt mint katonai helyszínt kizárták a lehetőségek közül egy második front megindításával kapcsolatosan az európai kontinensen. A végleges döntés pedig az év végén lezajlott teheráni konferencián (1943. november 28. – december 1.) született meg. Ezután a Balkánon csak különleges és kisméretű hadműveletek szerepeltek a tervezett listán – így elsősorban a helyi partizánok utánpótlása és információval való ellátása, valamint fontos hadi- és ipari létesítmények bombázása.¹¹ Ullein-Reviczky Antal Stockholmból egyébként már 1943. november 9-én jelezte – japán kollégájának információi alapján –, hogy kizárható szövetséges partraszállás Dél-Kelet-Európában.¹² A teheráni konferencia után Ullein-Reviczky megerősítette a hírt – újfent a japán követre hagyatkozva –, de visszaemlékezései szerint Budapest megbízhatatlannak minősítette az értesülést, s a magyar követ is hitetlenkedve fogadta azt.¹³ A magyar vezetés tehát csak igen későn könyvelte el véglegesen, hogy nem számíthatnak szövetséges csapatokra déli irányból, és ez a tény még inkább előrevetítette a rettegett szovjet inváziót.

Elmondható, hogy Nagy-Britannia és a szövetséges felek általában véve is tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy Magyarország nem tudja csak úgy ledobni magáról azt a fojtogató német szövetséget, amelynek gyakorlati részét képezte a korábbi években kiépített német gazdasági-katonai-diplomáciai dominancia is. Ennek ellenére egy minél passzívabb magyar kormány és visszafogott háborús részvétel lehetőséget nyújtott arra, hogy a tengelyhatalmakat minden szempontból gyengítse. Elsősorban Juhász Gyulának köszönhetően elég jól ismertek a brit külpolitikai elképzelések és lépések Magyarországot és annak esetleges háborúból való kilépését illetően, különösen a felek között 1941-ben beállt hadiállapot után.¹⁴ Ami kevésbé ismert, az a brit oldal titkosszolgálatainak tevékenysége, egy olyan helyzet megteremtésének a céljával, amelyben Magyarország háborús részvétele a minimumra csökkenthető. A maximális cél pedig – még ha ez túlságosan

¹¹ Lásd Memorandum by the United States Chiefs of Staff, August 9, 1943, as a preparatory paper to the First Quebec Conference, August 17–24, 1943. In: *Foreign Relations of the United States. Conferences at Washington and Quebec, 1943.* Washington 1943. 475. Ez a javaslat vált a hivatalos szövetséges politikává az 1943 év vége felé tartott kairói és teheráni konferenciák alatt.

¹² Ullein-Reviczky Antal a Külügyminisztériumnak, 1943. nov. 9. In: *Ullein-Reviczky Antal: Német háború – orosz béke.* Bp. 1993. 265.

¹³ Uo. 169.

¹⁴ *Juhász Gy.: Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban i. m.* Érdemes megemlíteni számos visszaemlékezést is, melyek reflektálnak a tanulmány témájára, így *Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronköhidaig I–II.* Bp. 1978.; *Andorka R.: A madridi követségtől Mauthausenig i. m.; Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam: 1942–1944. Egy nemzet küzdelme a második világháborúban I–II.* Bp. 1991.; *Barcza György: Diplomataemlékeim 1911–1945. Magyarország volt vatikáni és londoni követének emlékirataiból I–II.* Bp. 1994.; *Szegedy-Maszák Aladár: Az ember összel visszánéz...* Egy volt magyar diplomata emlékirataiból I–II. Bp. 1996.; *Kornfeld Móric: Trianontól Trianonig. Tanulmányok, dokumentumok. Közreadja Széchenyi Ágnes.* Bp. 2006.

optimistának tűnt is – végső soron Magyarország kiválása volt a második világháborúból. Mindez nem lehetett teljesen reális vágy, de a rezsim meggyengítésére és a németeknek nyújtott segítség csökkentésére tett kísérletek kecsegtettek némi reménnyel. Ellenállási mozgalmak szervezése, szabotázsakciók megtervezése és végrehajtása, kisebb mértékű felforgató tevékenység, kormányzati és kormányhoz közeli kapcsolatok kiépítése, információ gyűjtése és terjesztése mind-mind része volt azon elképzelések széles tárházának, melyet a britek megpróbáltak különböző mértékig a gyakorlatba is átültetni. Ez a tanulmány megkísérli, hogy átfogó képet nyújtson a második világháború 1941 utáni éveiben Magyarországra irányuló brit titkosszolgálati tevékenységről, különös tekintettel a hazánkba küldött titkos missziókról – mindezt elsősorban elsődleges forrásokra hagyatkozva.

Célok és tervezés

A más országokban és különösen az ellenséges területeken végrehajtandó brit titkosszolgálati akciók elsősorban a Különleges Hadműveletek Parancsnoksága (Special Operations Executive, a továbbiakban: SOE), az 1940 nyarán létrehívott ügynöki szervezet feladata volt.¹⁵ Ahogy Hugh Dalton, a gazdasági hadviselési miniszter és egyben a SOE első vezetője megfogalmazta az újonnan létrehozott egység feladatait: „sok különféle módszert kell használnunk, beleértve az ipari és katonai szabotázst, munkás agitációt és sztrájkokat, állandó propaganda tevékenységet, terrorista műveleteket az árulók és a német vezetők ellen, bojkottot és lázadást”.¹⁶ Innentől kezdve – néha jól szervezett módon, néha esetleges alapon – a SOE kémei és azok segítői, akik a szövetségesek ügyét támogatták, minden országban fellelhetők voltak, elsősorban Európában és a Távol-Keleten. Érthető módon a különböző értesülések gyűjtése és a bomlasztó tevékenység megszervezése könnyebb volt a nácik által megszállt országokban. Magyarország azonban nem ilyen terület volt. Ráadásul a

¹⁵ Az SOE megalapításáról és tevékenységéről lásd *David Stafford: Britain and European Resistance 1940–45: A Survey of the Special Operations Executive, with Documents*. London 1980. 10–27.; *Mark Seaman: 'A New Instrument of War': The Origins of the Special Operations Executive*. In: *Új: Special Operations Executive. A New Instrument of War*. London–New York 2006. 7–21. További fontos munkákat a SOE történetéhez lásd *Michael Richard Daniel Foot: Resistance: European Resistance to Nazism, 1940–1945*. London 1976.; *Stafford, D.: Britain and European Resistance 1940–45*. i. m.; *Pierre Lorain: Secret Warfare: The Arms and Techniques of Resistance*. London 1984.; *W. J. M. Mackenzie: The Secret History of SOE: The Special Operations Executive, 1940–1945*. London 2000.; *David Stafford: Secret Agent? The True Story of the Special Operations Executive*. London 2000.; *Neville Wylie: The Politics and Strategy of Clandestine War: Special Operations Executive, 1940–1946*. London–New York 2007. Magyarul *Dobos Dóra: Az angol–magyar titkos diplomácia, a Special Operations Executive (Különleges Hadműveletek Bizottsága) angol titkosszolgálati szerv szerepe a magyar kiugrási kísérletben*. Valóság 59. (2016) 64–77.

¹⁶ *Stafford, D.: Britain and European Resistance 1940–45* i. m. 25.

helyi földrajzi viszonyok és a németekkel való szoros kapcsolat erősen megnehezítette, hogy ellenállási góccokat hozzanak létre, megbízható információkhoz jussanak, s hogy azokat az országhatáron túlra juttassák, nem is beszélve a magyar nyelv jelentette akadályról. Emellett a magyar titkosszolgálatok is hatékony kémelhárítást végeztek és hűen szolgálták a kormányt – ez volt a 2. vkf osztály, a hírszerzésért és kémelhárításért felelős szervezeti egység.¹⁷ Nagyon nehéznek bizonyult tehát brit ügynökök számára beszivárogni Magyarországra és ott komoly tevékenységet kifejteni. 1941 végétől, miután is beállt a két ország között a hadiállapot, brit kémnek vagy ügynöknek gyakorlatilag lehetetlen volt bejutnia Magyarországra. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a SOE eleve feladta volna ezt a lehetőséget, vagy hogy az adott körülmények között ne lettek volna kreatív próbálkozásai.

A legészserűbben megvalósítható lehetőség magyar viszonylatban a SOE számára az volt, ha minél több megbízható információt gyűjtött be titokban, s juttatta azokat az országon kívülre, valamint ha szabotázsakciókat tervezett és politikai tanácsadást folytatott. Megbízható értesüléseket szerezni azonban igen nehéznek bizonyult. A magyarok nagy része ekkor még német győzelemben reménykedett, hiszen az ország így feltehetően az első világháború után elvesztett területek további jelentős részét visszakaphatta volna (az első két bécsi döntés nyomán már juttattak vissza Magyarországnak a trianoni békeszerződésben elcsatolt területeket). A kormány számára – bár jelentős számú náciellenes közszereplővel bírt – kevés lehetőség adódott politikai manőverezésre, és leginkább olyan stratégiát igyekezett folytatni, amely nem sértette túlságosan a német érdekeket, ugyanakkor biztosította Magyarország számára a lehető legnagyobb politikai és diplomáciai szabadságot. Mindez sok szempontból kötéltáncra emlékeztető mutatványnak tetszett. Amikor azonban magyar csapatokat küldtek a szovjet frontra 1941-ben, katonai és politikai értelemben egyaránt hátrányos helyzetbe sodródott az ország, s noha ez akkor még nem volt mindenki számára egyértelmű, a nemzet sorsa gyakorlatilag megpecsételődött. Azoknak a magyaroknak, akik ellenséges érzülettel tekintettek a német dominanciára és helyzetüknél fogva információk birtokába juthattak, nagyon óvatosan kellett végrehajtani ebbéli tevékenységüket, ha egyáltalán vállalkoztak ilyesmire. Jól jelzi az egyenlőtlen erőviszonyokat, így a tevékenységük nehéz körülményeit az a tény, hogy egyes becslések szerint körülbelül kétezer német ügynök tartózkodott Magyarországon, akik közül jó néhányan a katonai szervezetek és a közigazgatás magasabb köreiből helyezkedtek el.¹⁸

¹⁷ A magyar hírszerzés és kémelhárítás két világháború közötti működéséről, elsősorban szerkezeti felépítéséről és alapfeladatairól lásd *Szakály Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. 2. javított kiadás. Bp. 2015. 11–30.*

¹⁸ *Igor-Philip Matić: Edmund Veessenmayer: Agent und Diplomat der nationalsozialistischen Expansionspolitik. München 2002. 206.*

Az aktív ügynöki tevékenység miatt a német vezetés előtt jól ismert volt számos olyan magyar kezdeményezés is, amely a háborúból való kilépésre irányult, és amelyet Európa különböző semleges országaiban – Svájcban, Svédországban, Portugáliában vagy Törökországban – kíséreltek meg a magyarok.¹⁹

Azt is lényeges hangsúlyozni, hogy a brit politikai és stratégiai gondolkodásban Magyarország sosem foglalt el igazán prominens helyet. Néhány héttel a háború kitörése után a brit külügyminisztérium arról értesítette budapesti követét, Sir Owen St. Clair O'Malley-t, hogy bárminemű Magyarországon kifejtett politikai propagandának a fontosabb célja az, hogy biztosítsa Görögországot és Törökországot – Nagy-Britannia számára az igazán fontos országokat –, hogy a britek nem hagyják őket magukra.²⁰ Ennek megfelelően a következő nyáron egy rádióprogramot indítottak be, melynek első adását Carlile Aylmer Macartney, a magyar ügyekben szakértő és talán a magyarokkal szemben némileg elfogult brit történész vezette.²¹ O'Malley a hagyományos brit külügyi nézetet követve ódzkodott a titkos hadviseléstől, s különösen az amatőrnek tartott SOE vezetésétől.²² Függetlenül Magyarország jelentőségétől a britek szemében, az állhatatos revizionista politika tovább csökkentette a magyar kormány hitelét brit külügyi körökben, amelyen Teleki Pál engedélye a Románia megszállásra induló német csapatok szabad átvonulására még tovább rontott.²³ De vajon volt-e Telekinek más választása? Öngyilkossága azt a választ sugallja, hogy – legalábbis számára – sem politikai, sem diplomáciai értelemben nem kínálkozott jobb „megoldás”.

A SOE vezetősége egyébként korán meghatározta Magyarországot illető céljait. Egy feljegyzésben, amely még a magyaroknak küldött brit hadüzenet előtti napokban született, ez állt: „A SOE politikája Magyarországon a magyar emberek felkelésének előkészítése a tengelyhatalmak megszálló erői és Horthy kormányzó rezsimje ellen.”²⁴ A terv megvalósítása érdekében stratégiai elképzeléseit tekintve a SOE – meglehetősen naiv módon – a parasztokra és munkásokra számított elsősorban, és esetlegesen számításba vette a magyar középosztály náciellenes rétegeit. Basil Davidson, aki hosszabb időt töltött hazánkban, és ekkoriban az egyik legnagyobb brit Magyarország-szakértőnek számított, úgy vélekedett,

¹⁹ Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkowszky Loránt – Juhász Gyula: *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944.* Bp. 1968. 711., 740–742., 755–758., 765–767.

²⁰ Becker, A.: *British Diplomacy* i. m. 11.

²¹ Uo. 20. Macartney Magyarország-képéről lásd *Beretzky Ágnes: Scotus Viator és Macartney Elemér: Magyarország-kép változó előjelekkel (1905–1945).* Bp. 2005.

²² The National Archives (a továbbiakban: TNA), HS4/85, S.O.E. Hungary, No. 3. C.E.O. feljegyzése Hungary címmel, 1940. aug. 22.; Uo. D.H.11 S.O.2-nek, 1941. márc. 16. In: C.D. C.E.O.-nak, 1941. márc. 26., Budapest and Major Symons.; TNA, HS7/162 SOE History 113. G. I. Klauber őrnagy dátum nélküli memoranduma.

²³ Részletesebben erről lásd Becker, A.: *A Step too far?* i. m.

²⁴ TNA, HS4/88, Hungary, No. 6, „Hungary” címmel ismeretlen szerző feljegyzése, 1941. dec. 5.

hogy a bombázás lenne a leghasznosabb pszichológiai elem, hiszen ez ébresztheti rá a magyarokat arra, hogy nem zajlanak ugyan konkrét harcok az ország területén, Magyarország azonban igenis a hadviselés része. Javaslata szerint „minden propagandalehetőséget meg kell ragadni és meg kell próbálni ellensúlyozni azt az általános magyarországi véleményt, miszerint »megúszhatják« a háborút”.²⁵ Azonban amikor az első helyi ellenállási szervezetek tagjait letartóztatták a magyar hatóságok, Davidson láthatólag reményét veszítette, hogy gyors és sikeres lehet itteni munkája: „lehetetlen azt remélnem, hogy képes leszek bármiféle »fogadó bizottságot« is létrehozni Magyarországon”.²⁶ Davidson ettől függetlenül fontosnak tartotta, hogy a csepeli Weiss Manfréd Acél- és Fémtermékek, a diósgyőri Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak és a salgótarjáni Acélművek mind szabotázsakciók célpontjaivá váljanak, mivel az ilyen cselekmények bizonyos fokig hátráltathatják a magyar háborús hozzájárulást és ezzel a német harci tevékenységet is. Minden ilyen és hasonló terve, valamint próbálkozása ellenére, a legbeszédesebb gondolata a SOE itteni lehetőségeivel kapcsolatban az volt, amikor 1942 őszén keserűen, de reálisan megállapította, hogy a szervezet nincsen képbén Magyarországot és az itteni mindennapi helyzetet illetően.²⁷

Mivel a brit és amerikai légierők magyar célpontokat érintő bombázásai nem valósultak meg egészen 1944 áprilisáig, maradt az esetleges szabotázsakció és a pszichológiai hadviselés. Annak érdekében, hogy a megszerzett információ viszonylag gyorsan és biztonságosan jusson ki az országból, biztosítani kellett az erre alkalmas összeköttetést. Már 1942 elején felmerült, hogy egy rádiótávíró készüléket juttassanak Magyarországra, és hamarosan megfelelő lépéseket tettek ennek megvalósítására. Az első ilyen készüléket valószínűleg a budapesti török főkonzul segítségével csempészték be 1942 márciusában, aki szabadon utazhatott a két ország között, és így sikerült felvenni a kapcsolatot a „barátságos elemek vezetőivel”.²⁸ Azért nehéz biztosat állítani a Magyarországra érkezett rádiótávírókat illetően, mert a források eltérést mutatnak. Állítólag érkezett egy készülék Lengyelországon keresztül is, de korántsem biztos, hogy azt sikerült végül bejuttatni az országba. Az is elképzelhető, hogy a horvát Peter Pejačević gróf csempészte be azt a SOE felkérésére, de egy Lengyelországon keresztül érkező ügynöknek (a Klement Lajos

²⁵ Uo., Davidson E. C. Mastertonnak. Istanbul, 1941. dec. 6. Davidson magyarországi tevékenységéről lásd *Jóó A.*: Kállay Miklós külpolitikája i. m. 58–60., 275.; *Dobos D.*: Az angol–magyar titkos diplomácia i. m. 67–71.

²⁶ TNA, HS4/131, Hungary, No. 47. Davidson SOE Kairónak, 1942. ápr. 28.

²⁷ TNA, HS4/91, Hungary No. 8. Davidson, Memorandum on Hungary: Recommendations, 1942. okt. 10.

²⁸ TNA, HS4/131 Hungary, No. 47. Progress Report on Hungary. December 1941.–April 1942.; TNA, HS4/97 Hungary. No. 14. A. G. Smith, Policy for Hungary, 1942. márc. 31. In: A. G. Smith G. F. Taylornak, 1942. márc. 31.

fedőnévre hallgató Vajda Lajosnak) kellett volna a hozzá tartozó kódokat szállítani. Veress László is hozott magával kettőt Isztambulból 1943 őszén, ezt több jelentésben is megemlítik, ám az egyiket a külügyminisztérium pincéjében tárolták.²⁹

Amikor 1943 szeptemberében Isztambulban a magyar és a brit kormány képviselői aláírtak egy fegyverszüneti megállapodást a feltétlen megadási formula alapján, a SOE készen állt, hogy missziót küldjön Magyarországra,³⁰ „kapcsolatot létesíteni baráti elemekkel a magyar vezérkarban a célból, hogy megnyerjék őket a tengelyhatalmak elleni felforgató kampány számára”.³¹ A brit külügyminisztérium bizonyos feltételekkel egyetértett a javaslattal, közülvük a leglényegesebb az volt, hogy a missziónak magyarországi tartózkodása idején távol kell tartania magát bárminemű politikai tevékenységtől, és nem kezdeményezhet semmilyen szabotázsakciót további engedély nélkül.³² Ez a misszió volt a Sandy-csoport, amelyet a körülmények kedvező alakulásakor terveztek útnak indítani. Veress László – aki magyar részről elfogadta az isztambuli megegyezést 1943 szeptemberében – volt a SOE kapcsolattartó személye a szervezet és a magyar kormány bizonyos tagjai között, akiket „kiugrási csoport”-nak (Surrender Group) neveztek a britek. Veress a magával hozott drótnélküli távíró-berendezést használta a felek közötti kommunikáció fenntartására, és emellett aktívan segédkezett elfogott szövetséges katonák megszöktesében.³³ Értelemszerűen a britek a kényszer és érdekek által diktált helyzetben Magyarországon kívül is próbálták az ottlévő magyarokat ügyük érdekében foglalkoztatni – elsősorban Isztambulban.³⁴

SOE-toborzás magyarországi missziókhöz

Terveket szőni lehetett, ám azokat megvalósítani sokkal nagyobb kihívást jelentett, miközben a háború tovább dúlt, s egyre valószínűbbé vált, hogy Németország nem kerülhet ki győztesen a vérontásból. A rádiótávíró berendezések nem bizonyultak megbízható kommunikációs eszköznek, így egyértelművé vált az is,

²⁹ *Laura-Louise Veress*: *Clear the Line. Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War*. Cleveland 1995. 153–156. TNA, HS4/132 Hungary, No. 47. MH to DH, 1944. ápr. 18.; TNA, HS7/162 SOE History 113, G. I. Klauber őrnagy dátum nélküli memoranduma; *Alan Ogden*: *Through Hitler's Back Door. SOE Operations in Hungary, Slovakia, Romania and Bulgaria 1940–1945*. Barnsley 2010. 46–49.; *Jóó A.*: „Talan még emlékszik rám...” Andorka Rudolf tábornok 1954-ben írt jellemzése brit diplomatákról. (Veritas évkönyv 2017.) Bp. 2018. 339.

³⁰ *Juhász Gy.*: *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban* i. m. 63–65.

³¹ TNA, HS4/88, Hungary, No. 6. Proposed S.O.E. Operations to Hungary, 1943. szept. 17.

³² Uo.

³³ TNA, HS7/162, SOE History 113. G. I. Klauber őrnagy dátum nélküli memoranduma. Veress László perspektívájához lásd felesége könyvét *Veress, L. L.: Clear the Line* i. m.

³⁴ Erről a témáról és egyben bizonyos magyar körökben tapasztalható brit orientációról lásd *Frank T.*: *Anglofil magyarok* i. m.

hogy amennyiben a SOE valamilyen kézzelfogható eredményt szeretne elérni Magyarországon, akkor kénytelen lesz missziókat küldeni ide, tehát fizikailag is jelen kell lennie az országban ahhoz, hogy tevékenységét kifejtse. Mindenki előtt egyértelmű volt, hogy ez hatalmas kihívás. Az ország földrajzi adottságai és a magyar, illetve a német kémelhárítás hatékony munkája miatt a SOE-nek szüksége volt megfelelő, bevethető emberekre. A már említett nyelvi akadály miatt a leendő misszióknak szükségük volt magyarul beszélő tagokra is. Ennek elérése érdekében a SOE megtett minden tőle telhetőt, és amilyen messze csak elért a keze, meg is próbált megfelelő alanyokat felkutatni és azokat beszervezni soraiba. Kétfajta emberre volt szükség. Az egyik a másodügynök vagy segítő, aki hajlandó részt vállalni a propagandakampányokban Magyarországon belül vagy kívül. Ennek során az illető vállalhatott röplapterjesztést, rádióüzenetek sugárzását vagy éppen szabotázs végrehajtására is bevethető csoportok szervezését. A másik típus a valódi ügynök volt, aki katonai kiképzésen esett át, készen állt az országba beszivárogni, vállalta az ezzel járó kockázatokat, sikeres bejutás esetén pedig feladata volt felvenni a kapcsolatot a náciellenes emberekkel, valamint velük együtt megtervezni és kivitelezni bizonyos felforgató tevékenységet. A másodügynökök toborzásában az oroszoknál Basil Davidsonnak jutott.

Davidson már 1940 során is megkísérelt olyan személyeket találni, akik szívesen segítették a szövetségesek ügyét. Próbálkozása számos esetben sikeresnek bizonyult.³⁵ Elsőnek Auer Pált szervezte be, akinek ügyvédi irodája adott hivatalos és legitim arculatot a britek által irányított tevékenységeknek, sőt az iroda anyagi jellegű támogatása is rajta keresztül zajlott.³⁶ Az ausztriai születésű, de magyar állampolgár Kurt Wohldrun-Arokay szintén már 1940 tavaszán segített Davidsonnak az illegális röplapok nyomtatásában és terjesztésében.³⁷ Egy másik, Davidson által beszervezett ember Békeffy László volt, aki aktívan kivette a részét röplapok írásából és a propaganda terén is tanácsokat adott. Színészként és bmondóként arra is felhasználta a rivaldafényt, hogy kigúnyolja az aktuális politikai visszasságokat, így konkrétan a németeket is. Ezzel nagyban hozzájárult a nyílt náciellenes propagandához – nem kevés veszélyt vállalva magára.³⁸ A győri Magyar Vagon- és Gépgyárban 1942 márciusában történt szabotázs után bebörtönözték és Dachauba szállították, ahonnan 1945-ben szabadult,

³⁵ Davidson tevékenységéről lásd *Szelke László*: Titkok, legendák, sorsok. A Gresham-palota története és angolszász kapcsolatai. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Bp. 2012. 115–120.

³⁶ Uo. 120.

³⁷ TNA, HS9/55/5, Wohldrun-Arokay, Kurt.

³⁸ Békeffy rövid életrajzát lásd *Szelke László*: Titkok, legendák, sorsok i. m. 54–60.; Lásd még *Békeffy László*: A száműzött Pódium. Toronto 1955.

igen rossz egészségi állapotban.³⁹ A Davidson által 1940. február és 1941. április között Budapesten szervezettek listáján további másodügynököket találunk: Nagy Mária, Stark János, Bier Lile, Thury Levente, Mécs Lajos, Ivor Dénes, Róna Amália, Papp Erika, Váli Ferenc, Andrassy Klára hercegnő, Pallavicini György gróf, Pállfy Géza gróf és Frey András.⁴⁰ Amint látható, a társadalom különböző rétegeiből sikerült embereket toboroznia, s némelyikük igen jól ismert személy volt. Voltak köztük, akik ténylegesen keveset tettek vagy tehetek a brit ügyért, ám mások (például Váli vagy Frey) aktívan kivették részüket a munkából. Andrassy Klára (Andrassy Gyula unokája) például pénzzel segítette Kovács Imrét, a nemzeti parasztmozgalom vezetőjét, s emellett a Lengyel Menekültügyi Bizottság elnökeként a Lengyelországból menekültek sorsát egyengette.⁴¹ Davidson vezetésével ezek az emberek a nyugati hatalmakat támogató cikkek mellett jóval több mint egymillió röpcédulát is kinyomtattak és szétosztottak.⁴² Miután 1941 második felében kénytelen volt elhagyni Magyarországot, Davidson Isztambulban folytatta toborzó tevékenységét az ottani magyarok között. Itt sikerült beszerveznie Erdélyi Györgyöt, Léderer Gusztávot, Grün Zsigmondot, Schwartz Albertet, Stössel Nándort, Pothoroczky Györgyöt, Péterffy Tibort és Thierry Heribert bárót másokkal egyetemben.⁴³

Legaktívabb embere valószínűleg Pálóczi-Horváth György volt, a *Pesti Napló* korábbi újságírója, aki szintén Isztambulban működött. A török főváros a szervezet kairói székhelyű délkelet-európai parancsnokságának fontos részlege volt. Pálóczi (fedőneve George Howard, kódjele pedig A/H6) még Budapesten lett Davidson embere, és egyidejűleg menekültek el Magyarországról, miután 1941 decemberben megtörténtek a kölcsönös hadüzenetek. Több állomás után végül Isztambulból fejtette ki hathatós tevékenységét, leginkább rádióüzenetek formájában.⁴⁴ A sok szempontból tehetséges és hasznos Pálóczi azonban nem volt könnyű eset. Egyik felettese így panaszkodott röviddel megérkezése után: „szörnyen

³⁹ TNA, HS9/117/1. Bekeffy L. MPH D/FIN-nek, 1945. aug. 19. A győri Magyar Vagon- és Gépgyár ellen tervezett 1942-es szabatátszakióról lásd *Molnár Ernő*: Az 1942-es győri vagongyári szabatátszakió és Nadas Ernő szerepe. Műhely 4. (1981) 4. sz. 70–80.; *Szelke L.*: Titkok, legendák, sorsok i. m. 149–152., 156.

⁴⁰ TNA, HS4/117, Hungary, No. 34. Release of Hungarian Personnel.

⁴¹ Miután Horthy segítségével sikerült elhagynia Magyarországot, egy dubrovnikai bomba áldozata lett 1941 áprilisában. *Tóth Vásárhelyi Éva*: Gróf Andrassy Klára, a szociális legitimista. Múltunk 53. (2008) 2. sz. 120. Andrassy Klára életéről és politikai aktivitásáról lásd Uo. 105–121.

⁴² TNA, HS7/162 SOE History 113. G. I. Klauber őrnagy dátum nélküli memoranduma.

⁴³ TNA, HS4/91, Hungary No. 8. Davidson A. G. G. De Chastelaine-nek, 1942. máj. 5.; TNA, HS4/124, Hungary, No. 41.; *Frank T.*: Anglofil magyarok i. m.

⁴⁴ *Szelke L.*: Titkok, legendák, sorsok i. m. 121. Pálóczi-Horváth Györgyről rövid életrajzot lásd *Rainer M. János*: Kémeink az Oxford Streeten: Esettanulmányok a magyar hírszerzés történetéből. In: *Uő*: Ötvenhat után. Tanulmánykötet. Bp. 2003. 121–123.

független és éppen ezért nehéz ellenőrzés alatt tartani”.⁴⁵ A britekkel 1943 őszén kötött megegyezés és a fél évvel későbbi német megszállás között Budapest és Isztambul hetente többször is váltott üzenetet.⁴⁶ A/H6 személye azért is érdekes, mert mint Rainer M. János kiderítette, Pálóczi valójában kettős ügynök volt, s a szovjeteknek is jelentett.⁴⁷ Ennek oka az lehetett, hogy elégedetlen volt az otthoni politikai rendszerrel. Ahogy Davidsonnak megfogalmazta a magyar uralkodó elittről a véleményét: „utálom őket, talán jobban, mint korábban. Nagyon rosszul érezném magam, ha a Horthy-Bethlen-Kállay társaság megtartaná hatalmát. Ugyanennyire rosszul érezném magam akkor is, ha a Nemzeti Kaszinó egy második vagy harmadik garnitúrája jutna hatalomra a háború után. Még azokat sem szeretem, akikről mások nincsenek túl rossz véleménnyel: Baranyai, Sigray stb”.⁴⁸ Pálóczi saját, a témában papírra vetett visszaemlékezései sok szempontból fontos forrásnak tekinthetők, noha némi fenntartással kell fogadni őket, hiszen évekkel később, letisztult és visszafelé tekintő helyzetben jegyezte fel a hosszú beszámolót a SOE-kapcsolatairól és tevékenységéről.⁴⁹

1942 vége felé mind az itteni szervezet, mind az általában vett magyar SOE-szervezet nagy veszteséget szenvedett el, amikor az összes magyarországi kapcsolattartót letartóztatták és bebörtönözték, néhányukat pedig ki is végezték.⁵⁰ A pozitív oldalon mindössze annyit könyvelhetett el a SOE (ahogyan erre korábban utaltam), hogy sikeresen becsempészett az országba két vagy három drótnélküli táviróberendezést. Ezek azonban nem nyújtottak valóban megbízható kommunikációt, és csak miután még két készüléket becsempésztek Isztambulból, akkortól működött az üzenetváltás a „kiugrásra kész csoport” magas beosztású tagjaival.⁵¹

A már említett személyek mellett sok más magyar is dolgozott még a SOE-nak. A rendelkezésünkre álló lista valószínűleg nem teljes, de a háború alatt a következő személyek még biztosan segítettek a magyarországi brit kémtevékenységet: Bálint György, Bede István, Csécsy Imre, Cserépfalvi Imre, Csiky Ferenc, Janovics András, Kéthly Anna, Lengyel Endre, Márton Dezső, Miske-Gerstenberger Mary bárónő, Neubauer György, Peyer Károly, Singer Endre, Szakasits Árpád, Szántó

⁴⁵ TNA, HS4/115, Hungary, No. 32. Howard and Stevens (Paloczy-Horvath and Stankovits), D/H207 to D/H205, 1941. dec. 19.; Uo. List of names of Palestine residents who are prepared to enlist for Sabotage.

⁴⁶ *Joó A.*: Világháborús intrikák i. m. 1445.

⁴⁷ *Rainer J.*: Kémeink az Oxford Streeten i. m. 122–123.

⁴⁸ TNA, HS4/115, Hungary, No. 32. Pálóczi-Horváth Davidsonnak, 1943. aug. 7.

⁴⁹ Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, 3.2.5., 0-8-028. Pálóczi-Horváth György tanulmánya, „Nílus”-dosszié. Joó Andrásnak tartozom köszönettel, amiért rendelkezésemre bocsátotta a dokumentumot.

⁵⁰ TNA, HS4/132, Hungary, No. 47. Hungarian Operations, Harcourt A.O.C.-nak és B.A.F.-nek, 1944. júl. 17.

⁵¹ Uo.

György, Szegedy-Maszák Aladár, Szekfű Gyula, Strasser György, Visnovitz Adél és Zsolt Béla.⁵² Számos ismert név is szerepel a listán, s első ránézésre úgy tűnhet, hatalmas bázisa volt a SOE-nek Magyarországon, különösen Budapesten. A hosszú névsor azonban némileg félrevezető. Természetesen nem szabad azt gondolni, hogy ezek az emberek mindegyike veszélyes szabotázsakciókat hajtott végre egy külföldi titkosszolgálat kedvéért, annak háborús céljai miatt. Sokkal inkább apró szolgálatokat tettek, így próbálták segíteni a németellenes harcot, mindezt világpolitikai beállítottságuk és a második világháborúban tapasztaltak miatt, a saját lehetőségeiket kihasználva. Mécs Alajost például a *Külföldi Hírek* című lap foglalkoztatta, amelyet a SOE finanszírozott. Amikor a kormány nem tűrte tovább a britbarát cikkeket, a lap szamizdat kiadványként működött tovább. Mécs később, 1943 és 1944 folyamán megszervezte a *Szabad Front Újság* című lapot ugyanazzal a szándékkal, azaz szövetségeseket támogató híreket és írásokat közölt, melyeket a hivatalos magyar lapok természetesen eltussoltak, illetve elhárítottak.⁵³ Tolnai György szintén a *Külföldi Hírek*nek dolgozott. További emberek is segítettek a briteket, leginkább biztonságos szállások rendelkezésre bocsátásával – a SOE ilyen jellegű listája csaknem harminc nevet tartalmaz.⁵⁴ Legtöbben közülük a háború után anyagi kárpótlásban részesültek a SOE-től.

Érdeemes még megemlíteni Ullein-Reviczky Antalt is, aki már csak családi kapcsolata révén – 1929-ben vette feleségül Lovice Louisa Grace Cumberbatchot, akinek apja, Cyril James Cumberbatch konstantinápolyi konzulhelyettes volt hosszú évekig – és politikai beállítottsága miatt is egyre inkább próbálta keresni a kapcsolatot az angolszászokkal 1942 őszétől. Korábban a Külügyminisztérium Sajtó- és Propaganda Osztályának vezetőjeként dolgozott, majd 1943 szeptemberétől stockholmi követ volt a német megszállásig. Noha a neve gyakran szerepelt SOE-jelentésekben, ő maga konkrétan nem volt SOE-ügynök semmilyen értelemben.⁵⁵

Amíg a segítők toborzása viszonylag sikeresen zajlott, addig a kommandós feladatra és távírók szolgálatra már sokkal nehezebben találtak megfelelő embereket. A SOE-missziók mindig három tagból álltak. Közülük az egyiknek magyar nyelvtudással kellett volna rendelkeznie – ideális esetben ő a vezetékek nélküli távírász. Éppen ezért kiterjedt kutató és toborzó munka indult Nagy-Britanniában a magyar születésű, de a szigetországban élő vagy ott tartózkodó magyarok felderítésére és beépítésére, majd a keresés kiterjedt Kanadára és az Egyesült Államokra

⁵² TNA, HS4/123, Hungary, No. 40. Casualties. Contacts and Personalities in Hungary who assisted S.O.E.

⁵³ TNA, HS4/127, Hungary, No. 44. Memorandum on a Hungarian Collaborator Recently Arrested by the Hungarians and Handed over to the Russians, 1945. szept. 8.

⁵⁴ TNA, HS4/127, Hungary, No. 44.

⁵⁵ *Ullein-Reviczky Antal: Német háború – orosz béke i. m.; Frank Tibor: Anglofil magyarok i. m.*

is. Ez a munka azért volt különösen fontos, mert magyar anyanyelvű tag nélkül egy brit misszióknak csak kevés esélye lett volna a háborús Magyarországon bármilyen lépést tenni, segítséget kérni a lakosságtól, elvegyülni, kapcsolatokat kiépíteni stb. Hiába bővelkedett a SOE kiképzett, bevetésre kész britekben, megérkezésükkor szükségük volt a helyi tudásra, amiben leginkább a nyelvtudás dominált. 1942 végéig a SOE 150 Nagy-Britanniában élő magyarral beszélgetett el, de végül mindössze három (!) maradt, aki alkalmasnak tűnt a távírási posztra.⁵⁶ Peter Boughey őrnagy, a SOE magyar szekciójának vezetője 1943 februárjában ellátogatott Madridba és Lisszabonba is, hátha ott bukkan megfelelő magyarokra, ám próbálkozása eredménytelennek bizonyult.⁵⁷ 1943. késő tavaszára végül a SOE többek között a következő személyeket verbuválta soraiba: Révay Tamás, Bíró Lajos, Brody Tamás, Weinzierl Aurél.⁵⁸

A legtöbb ilyen személyt egyébként Kanadában gyűjtötték össze és szervezték be. Az amerikai kontinensen ugyanis már 1941 őszétől szabadon dolgozhatott a SOE.⁵⁹ Innen került ki Andrew Durovecz, Joe Gelleny, Mike Turk, Gustav Bodo, Alexander Vass, Adam Herter, Adam Magyar, Philip Bano, Steve Mate, Steve Markos, Florin Simon, Alex Darab és Jim Okvath. Mintegy reprezentatív példaként érdemes Joseph Gelleny (fedőnevéen Joe Gordon) személyét és működését bemutatni, melyet megjelent visszaemlékezéseiből jól ismerünk. Kanadából Angliába utaztatták, ott kiképzésen vett részt, melynek során a drótnélküli távíró kezelését is megtanulta, és miután több mint egy tucat különböző helyszínen Nagy-Britanniában sikeresen elvégezte a teljes ügynöki tréninget, Algírba küldték további kiképzésre. Később Nápolyba, majd Bariba helyezték át, ahol további magyar-kanadaiakkal volt együtt: Vass, Durovecz, Herter, Magyar és Bodo.⁶⁰ Érdekeséggként megemlítjük, hogy természetesen a Magyarországot jól ismerő kevés britet is próbálta közreműködőként használni a SOE. Ilyen volt például Henry J. Bruce, a Magyar Nemzeti Bank korábbi angol tanácsadója is, aki viszont csak Magyarország-szakértőként és nem ügynökként állt a SOE rendelkezésére.⁶¹

A SOE az Egyesült Államokban is megkísérelte a magyar születésű lehetséges tagok toborzását. Az USA-val ápolott jó viszonyoknak köszönhetően és nyelvi akadályoktól mentesen a SOE szabadon végezhetette itteni tevékenységét, amely főként nem toborzásra irányult, mint inkább a propaganda terjesztésére. A szervezet megpróbált

⁵⁶ TNA, HS4/131, Hungary, No. 47. Boughey J. S. A. Pearsonnak, 1942. dec. 21.

⁵⁷ TNA, HS4/130, Hungary, No. 46. Boughey D.S.O. (b) 4-nek, 1943. jan. 18.; Boughey T/M-nek és Boughey N-nek, 1943. febr. 28.

⁵⁸ TNA, HS4/88, Hungary, No. 6. „Hungary,” 1943. máj. 25.

⁵⁹ TNA, CAB SOE Liquidation File, „S.O.E. Training School in Canada”, 1946. dec. 31.

⁶⁰ *Joseph J. Gelleny: Almost.* Port Perry 2000.

⁶¹ TNA, HS4/224/3, Bruce, Henry James.

a magyar-amerikaiak minél szélesebb köréhez publikációkat eljuttatni, hogy az esetleges náci-vonzalmat ellensúlyozza, netán meg is szüntesse. Megjelentették az *Igazmondó* című lapot, amelyben főleg az Egyesült Államokban élő magyarok cikkei jelentek meg. Ezek elsődleges célja az volt, hogy rábírják a magyar származású bevándorlókat a szövetséges politika támogatására. Miután az Egyesült Államok 1941 végén hadba lépett, a lap megszűnt.⁶² Ezt követően a SOE-nak sikerült Askar Robert szolgálatait megnyerni. Ő korábbi javadalmazásának a feléért is vállalta, hogy további cikkeket írjon különböző, Amerikában megjelenő magyar nyelvű lapokba, melyek főbb mondandóját a SOE adta meg.⁶³ Egy másik érdekes eset a magyar születésű, de az első világháború után csehszlovák állampolgárrá lett Jakober Sándoré volt. A zsidó származású, de 1922-ben a római katolikus vallásra áttért férfi szívesen jött volna vissza Magyarországra brit ügynökként, s a küldetés egyúttal remek alkalmat teremtett volna beteg édesanyjának meglátogatására is. A tervek szerint Sima László, a lisszaboni magyar sajtóattasé segített volna neki Svájcban át hazatérni. A háromhetes különleges kiképzés után azonban ejtették a tervet, mert az Angliában székelő csehszlovák felderítők attól tartottak, Jakober elárulhatja őket, ha fogságba esik.⁶⁴ Végül sikerült két lehetséges tagot találni az USA-ban. Egyiküket, Nagy Józsefet végül nem alkalmazták, mert eltartottjai, azaz felesége és gyermekei voltak, de Ágoston Ivánt átszállították Egyiptomba 1942 tavaszán.⁶⁵

Mindenesetre 1944 nyarára a már addig kiküldött missziókkal együtt a SOE-nek 13 brit tisztje volt, akik közül ketten magyar-kanadaiak voltak, emellett hét brit tiszthelyettes távirász és további öt magyar-kanadai tiszthelyettes állt rendelkezésre. Az ambiciózus terveket tekintve, amiket a SOE dédelgetett Magyarországgal kapcsolatosan, ez nem hatalmas létszám.⁶⁶ Az egyik nehézség egyébként a megfelelő újoncok beszerzésénél nem is maga a létszám volt, hanem az etnikai hovatartozás: igen sok zsidó származású magyar jelentkezett volna szívesen a brit titkosszolgálat körébe, de a SOE vezetése úgy ítélte meg, az ő alkalmazásuk kontraproduktív lenne az ismert magyar viszonyok között, éppen ezért nem jöhettek számításba.⁶⁷

1943 vége és 1944 eleje felé egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Németország úgy dönthet, megszállja Magyarországot, különösen akkor, ha az utóbbi nem hoz nagyobb áldozatokat a német katonai erőfeszítések sikerre vitele érdekében, valamint nem bizonyul lényegesen megbízhatóbb szövetségesnek. A németek ugyanis

⁶² TNA, HS8/46, S.O.E. America, No. 52.

⁶³ TNA, HS8/47, S.O.E. America, No. 52 A. „Hungarian Progress Report,” 1942 március.

⁶⁴ TNA, HS9/786/6, Jakober A.

⁶⁵ TNA, HS8/47, S.O.E. America, No. 52 A. „Hungarian Progress Report,” 1942. március.

⁶⁶ TNA, HS4/132, Hungary, No. 47. Harcourt A.O.C., B.A.F.-nak, 1944. júl. 17.

⁶⁷ Uo.

tisztában voltak vele, hogy a magyar kormány béketapogatózásokba kezdett 1943 során több helyen is Európában – Isztambul, Lisszabon, Bern és Stockholm. De a korszakot illető egyik legfontosabb kérdés továbbra is megmarad. Ugyanis ha Magyarország német megszállása bekövetkezik, az a német csapatok átcsoportosítását jelenti a nyugati hadszíntérről, ami katonai szempontból mindenképpen a szövetségeseknek kedvező mozzanat lenne.⁶⁸ Éppen ezért érdemes azon elgondolkodni, vajon mennyire voltak őszinték azok a brit és amerikai erőfeszítések, melyek Magyarország második világháborúból való kilépését szorgalmazták. Már 1942 februárjában létezett olyan SOE-stratégia, melynek egyik pontja szerint a cél a következő volt: „Végül arra kell kényszeríteni Németországot, hogy bizonyos számú csapatokat Magyarországra küldjön, akár mint biztonsági alakulatokat a rendbontás és szabotázs ellen, akár mint megszálló erőt.”⁶⁹ 1943 tavaszán is található olyan véleményeket a SOE-n belül is, hogy a legtöbb és leghasznosabb, ami elvárható a magyaroktól, az esetleges nagyobb vasúti központok elleni szabotázsakciókat leszámítva – egy puccs a regnáló hatalom ellen, hiszen ez maga után vonná Magyarország német megszállását.⁷⁰ Ugyanennek az évnek a nyarán aztán újabb feljegyzés fogalmazott meg hasonló gondolatokat.⁷¹ Mindezek megint csak apró bizonyítékul szolgálnak arra nézve, hogy az angolszász stratégiai gondolkodásban a második világháború során már jóval a normandiai partraszállás előtt kívánatos elemként kimutatható Magyarország német megszállása. Ennek fényében nem volt reális elvárás a magyar kormánytól, hogy németellenes politikát folytasson, még ha részben titokban is, de ugyanakkor kerülje el a német megszállást.⁷²

Az 1944. március 19-ei német megszállás után a SOE-nak azt a keserű, de reális megfigyelést kellett tennie, hogy néhány magyar származású ügynök kiképzését leszámítva a szervezet valójában nem tartott előrébb, mint 1941-ben.⁷³ A német megszállás azonban azt is kérdésessé tette, hogy a tervezett brit miszsiók egyáltalán útnak induljanak-e, hiszen a március 19-ei események után a Kállay-kormány a tőle remélt támogatással együtt elillant. Ugyanakkor a nyugati

⁶⁸ *Barker, E.*: Problems of the Alliance i. m. 48–49.; *Szegedy-Maszák A.*: Az ember ősszel visszánéz i. m. 310–311.; *Czettel Antal*: A mi kis élethalál kérdéseink. Bp. 2000. 328–330.; *László Borhi*: Dealing with Dictators. The United States, Hungary, and East Central Europe. Bloomington–Indianapolis 2016. 12–49.

⁶⁹ FO, 371/30965, C 1330 és C 2060. Idézi: *Juhász Gy.*: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemi élet, 1938–1944. Bp. 1987. 39.

⁷⁰ TNA, HS4/85, S.O.E. Hungary, No. 3. AD/3 ismeretlen személynek, 1943. ápr. 16.; *Meszerics, T.*: Undermine, or Bring Them Over i. m. 202.

⁷¹ *Juhász Gy.*: Magyarország nemzetközi helyzete i. m. 52.

⁷² A Borhi László által megfogalmazott álláspont komoly szakmai vihart kavart, amire felfigyelt a napi sajtó is. Lásd *Borhi László*: A szövetségesek provokálták ki a német megszállást, nem törődve a magyar zsidókkal. Index, 2019. március 18. (<https://bit.ly/2llsJN0>, letöltés 2019. máj. 24.)

⁷³ TNA, HS4/132, Hungary, No. 47. W. A. M. Stowell Peter Boughey-nak, 1944. ápr. 18.

partraszállás, valamint a Vörös Hadsereg feltarthatatlannak tűnő keleti előrenyomulása Közép-Európa felé a britek részéről feleslegessé tett bármiféle stratégiai lépést Magyarországon vagy a környező országokban. S noha a brit vagy amerikai katonai erő itteni megjelenése szóba sem jöhetett, a SOE esetleges magyarországi bevetése még mindig terítéken volt.

SOE-missziók Magyarországon

A leglátványosabb SOE-tevékenység Magyarországot illetően a missziók tényleges bevetése volt. Egy misszió tipikusan három személyből álló csoportot jelentett, amelynek a tagjai vagy ejtóernyős ugrással, vagy határátkeléssel kerültek Magyarországra. Ezután megpróbálták konkrét kontaktszemélyeket elérni, majd a megadott biztonságos helyre eljutni. Az érkezők remélték, hogy sikerül ellenállási csoportokat létrehozniuk vagy a már meglévőknek tanácsot adniuk a különböző szabotázsakciókkal kapcsolatban. Az ilyen értelemben megtervezett két fő misszió a Sandy és a Savanna nevet kapta. A Sandy a német megszállást megelőző kormány azon tagjaival kívánt kapcsolatba lépni, akik hajlandók voltak tárgyalni a szövetségesekkel – a már említett „kiugrási csoport”-tal. Ezt az akciót Londonból irányították, ejtóernyős bevetést tervezve. A Savanna-misszió baloldali csoportokkal próbált volna kapcsolatot teremteni, és kifejezetten a munkások és a parasztság soraiban remélt támogatókra lelteni. Ez a csoport Észak-Jugoszláviában állomásozott és a kairói főhadiszállás irányítása alá esett, a jól őrzött déli határon partizán segítséggel kívánt átjutni. A SOE kész volt elindítani a Sandy-missziót, már egy landolási pontot is kiválasztottak a magyar kormánnyal egyetértésben, ám indulás előtt a brit külügyminisztérium megvétózta a végrehajtást a szovjet kapcsolatokra gyakorolt esetleges negatív hatások miatt.⁷⁴ 1944-re ugyanis végérvényesen eldőlt, hogy Magyarország minden bizonnyal a Szovjetunió befolyási övezetébe tartozik majd a háború végeztével, hiszen a szovjet csapatok feltartóztathatatlanul közeledtek Magyarország felé, míg az angolszász csapatok megérkezésére a legcsekélyebb esély sem mutatkozott. Az egyszerű tény ebben az esetben az, hogy a briteknek a Szovjetunióval ápolt kapcsolatai és a részben ezáltal is alakított katonai stratégiája sokkal fontosabbnak bizonyult bármiféle magyar kérdésnél.⁷⁵ A misszió egyébként Andrassy gróf birtokán landolt volna, amely közel feküdt a jugoszláv határhoz, az érkezőket pedig Veress László vette volna szárnyai alá. Terv készült arra is, hogy azonnal találkozni Kállay Miklós

⁷⁴ TNA, HS4/88, Hungary, No. 6. Boughy Henry Nathan Sporbergnek, 1944. jan. 29. A Magyarországra küldött SOE-missziókról lásd még *Ogden, A.*: Through Hitler's Back Door i. m. 47–89. Noha számtalan esetben forrásmegjelölés nélkül közöl adatokat, érezhetően sokszor primér forrásokra támaszkodik.

⁷⁵ TNA, HS7/162, SOE History 113. F. K. Roberts Philip Broadnak, 1944. aug. 18.

miniszterelnökkel, annak külügyminiszterével és egyéb magas rangú személyekkel a „kiugrási csoport”-ból. Mivel azonban Andrassy birtokán már szép számban voltak brit menekültek – elsősorban pilóták – és éppen ezért a németek megfigyelés alatt tartották a helyszínt, új landolási pontot kellett találni. A friss terv alapján a földet érő csoportot Ujszászy István tábornok és Kádár Gyula ezredes – mindkettő az elhárítás vezetője volt – segítették volna érkezés után.⁷⁶ Március közepe táján végül ugyan megadták a Sandy-misszióknak az engedélyt az indulásra, de a néhány nappal később bekövetkezett német megszállás miatt az indulást ismét elhalasztották.⁷⁷ Végül a csapat egy új néven – Fettes-misszió – került bevetésre májusban.

A Savanna-misszió is problémákba ütközött. Nem állt rendelkezésére szállító eszköz, majd az időjárás volt kedvezőtlen, így hosszú hónapokig csak arra vártak, hogy megkapják az induláshoz szükséges engedélyt Kairóból. A hosszú várakozás idegölő lehetett a misszió tagjai számára. Ráadásul a jugoszláv partizánokkal is együtt kellett működniük, akiken sok múlott, és a német razziáknak is állandóan ki voltak téve. Végül csak 1944 nyarának végén, szintén új név alatt – Decima-misszió – keltek át a határon és léptek magyar földre.

A rendelkezésre álló források alapján összesen kilenc SOE-misszió érkezett Magyarországra 1944 tavasztól őszig: Danehill-misszió (április 8.), Fettes-misszió (korábban Sandy, május 20.), Daresbury-misszió (június 21.), Dinder-misszió (nincs pontos dátum), Deerhurst-misszió (július 3.), Epigram-misszió (augusztus 10.), Decima-misszió (korábban Savanna, augusztus 15.), Dibbler-misszió (szeptember 13.) és Windproof-misszió (korábban Desford, szeptember 18.). Mindegyik küldetés résztvevői fogságba estek – néha már közvetlenül érkezés után – vagy sürgősen evakuálni kellett őket annak érdekében, hogy ne essenek fogságba, így érdemi munkát egyáltalán nem tudtak végezni. Az utolsónak említett Windproof-misszió magyar származású kanadai tagja, Andre Durovecz, aki szintén fogságba esett és csak 1945 májusában jutott ki Magyarországról, három fő tényezőt jelölt meg a sikertelenség okaként: megfelelő dokumentumok hiánya, elégtelen információ az országról, és bizonytalan kontaktszemélyek.⁷⁸ A Magyarországra küldött SOE-missziók tehát teljes kudarcot vallottak: nem sikerült elérniük a kiszemelt kontaktszemélyeket, és esélyük sem volt a hőn áhított ellenállási csoportok megszervezésére vagy a már létező csoportosulások megsegítésére. Ha nem fogták el őket szinte azonnal a magyar hatóságok, mozgásterük akkor is igen beszűkült volt, és inkább kimenekítették őket, semmint vállalják a kockázatot, hogy kémkedés miatt elfogatás, bebörtönzés, deportálás vagy akár

⁷⁶ TNA, WO170/3999, Force 399 War Diary, Hungary: Prelude to Unconditional Surrender, 1944. jún. 25., ismeretlen szerző feljegyzése.

⁷⁷ TNA, HS4/88, Hungary, No. 6. Boughey Henry Nathan Sporbergnek, 1944. márc. 23.

⁷⁸ TNA, HS/461/7, Durovecz, Andre.

kivégzés sorsára jussanak. Ekkora áldozatot nem ért a briteknek a magyar ügy. Érdeemes megemlíteni, hogy közvetlenül a német megszállás előtt érkezett amerikai misszió (Veréb-misszió) – melynek tervezése és kivitelezése sok rokonszálalat mutat a brit különítményekével – szintén a brit missziók sorsára jutott.⁷⁹

Az okokat kutatva célravezető az egyik ilyen SOE-küldetést részletesebben is bemutatni. A Dibbler-misszió és annak története jól jellemzi a lehetőségeket és hátráltató tényezőket, amelyek a második világháború alatti SOE-misszióknak egyaránt sajátjai voltak Magyarországon. A Dibbler csak a német megszállás után vált aktuálisá, amikor a SOE még mindig fontosnak tartotta, hogy behatoljon Magyarországra és kormányellenes tevékenységet folytasson az itteni munkásság és parasztság segítségével. Ez ellentmond annak a feltételezésnek, hogy az angolok csupán a német megszállást akarták elérni Magyarországon a nyugati partraszállás megkönnyítése érdekében. Valószínűleg ekkor már a háború utáni politikai viszonyokat is próbálták formálni. Mindenesetre a SOE abban bízott, hogy amennyiben némi nyomást gyakorolnak a magyarokra, azzal valójában a németeknek okoznak gondot. Nem szabad megfeledkezni arról a tényről sem, hogy a Vörös Hadsereg Kárpát-medencébe érkezésével Magyarország stratégiaileg felértékelődött. A Dibbler-küldetésben a szokásoknak megfelelően három személy vett részt: John Coates százados (kódneve MHK), Mike Turk hadnagy (fedőnevén Mike Thomas, kódneve MHT) és Joe Gelleny hadnagy (fedőnevén Joe Gordon, kódneve MHJ), akik közül az utóbbi kettő magyar-kanadai volt. A tervek szerint Gelleny a Deerhurst-misszióban vett volna részt, melyet Boughhey vezetett, de nézeteltérés alakult ki közöttük, így Vass vette át a helyét (Vassnak Vincent volt a fedőneve, kódneve MHL), Gelleny pedig átkerült a John Coates százados parancsnoksága alatt álló Dibbler-misszióba. Egy Pécshez közeli területen kellett földet érniük. A küldetésnek négy feladata is volt, ami jól tükrözte a SOE gondolkodását és stratégiai elképzeléseit: 1. az ipari és mezőgazdasági munkásság körében segíteni az aktív és passzív ellenállás kialakítását;

⁷⁹ Az amerikai misszió témájával sokan foglalkoztak, többek között *Florimond Duke – Charles M. Sawyer: Name, Rank, and Serial Number*. New York 1969.; *Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronköhidáig I–II*. Bp. 1978.; *Kállay M.: Magyarország miniszterelnöke i. m.*; *Vass G. István: Bakach-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben, 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között*. A Kállay-kormány béketapogatásainak újabb dokumentumai. Levéltári Közlemények 65. (1994) 153–205.; *Szegedy-Maszák A.: Az ember ősszel visszánéz i. m.*; *Neal H. Petersen: From Hitler's Doorstep: The Wartime Intelligence Reports of Allen Dulles, 1942–1945*. University Park, PA 1996.; *Czetler A.: A mi kis élethalál kérdéseink i. m.*; *Kovács Zoltán András: A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujzsászy István vezérőrnagy pályaképehez*. In: *Vallomások a holtak házából. Ujzsászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. Osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Szerk. Haraszi György. Bp. 2007.; *Charles Fenyvesi: Három összeesküvés*. Bp. 2007.; *Zoltán Peterecz: Sparrow Mission: A US Intelligence Failure during World War II*. *Intelligence and National Security* 27. (2012) 241–260. A misszió még egy regényíró is meghívtetett, lásd *Richard B. Beal: Sparrow: Sparrow Mission*. New York 2002.

2. szabotázsakciók végrehajtását vállaló csoportok létrehozása és a célterületek megvizsgálása; 3. megakadályozni a németeket, hogy fontos üzemeket és berendezéseket semmisítsenek meg; 4. a csoport egyesítése Gustav Bodóval (fedőnevén Gustav Bertram, kódneve MHV), az előreküldött magyar-kanadaival. Bodo még június közepén átlépte a magyar–jugoszláv határt, hogy a többiek érkezéséhez előkészítse a terepet. Pozitív hangvételű üzeneteket küldött, így a többiek nagy reménnyel néztek a küldetés elé. Turk és Gelleny négyszer is megpróbálkozott a határátlépéssel a Papuktól északra fekvő területen, de a magyar határőrök jelenléte miatt minden alkalommal kénytelenek voltak lemondani tervükről. A csapat ezután – most már Coates-szal kiegészülve – az olaszországi Brindisiből indult el szeptember 13-án, hogy végrehajtsa az ejtőernyős ugrást. Bodo helyett azonban mindhárman a helyi csendőrség karjaiba futottak. Mint kiderült, Bodo fogságba esett, és hamis üzenetek küldésére kényszerítették, így a misszió csapdába sétált. Számos kihallgatás és némi kínzás után Budapestre kerültek, majd a zugligeti fogolytáborban kötöttek ki novemberben. Míg Turkot a Szent János kórházba szállították, Coates és Gelleny december 13-án kerekelt oldott a táborból és Koschowitz Kláránál talált biztonságos búvóhelyet. Pár nap múlva a nagyobb biztonság kedvéért Coates átment Markovics grófhoz, Gelleny pedig a következő két hónapot Koschowitz lakásában töltötte egészen Budapest felszabadulásáig. Turk február elejéig maradt a kórházban, amikor az oroszok megérkeztek és néhány héttel később átszállították őt Debrecenbe, ahonnan májusban utazhatott vissza Angliába. Ami Bodót illeti, neki sikerült először Szlovákia területére szöknie, majd visszajutott Budapestre, ahonnan szintén májusban evakuálták. A küldetés természetesen teljes kudarccal zárult a SOE szempontjából, és a tagok szerencsésnek mondhatták magukat, hogy életben maradtak.⁸⁰

A SOE-missziók csak akkor válhattak volna valóban sikeressé, ha együttműködtek volna a helyi ellenállási csoportokkal, erősítve a nemzeti ellenállást a nácibarát rezsim ellen.⁸¹ Ha ezt elvárt kritériumnak fogadjuk el a SOE-csoportok kapcsán, akkor megállapíthatjuk, hogy a magyarországi működésük távolról sem érte el a célját. Helytálló Basil Davidson megállapítása, miszerint „a háború alatti brit kormány ahelyett, hogy elfogadta volna az ellenállási és felszabadító mozgalmakat logikus és kívánatos szövetségesnek, inkább az elmenekült királyokat és a kisebb hatalmi csoportosulások követeit részesítette előnyben, akiknek az érdekei legalább annyira voltak mások,

⁸⁰ A Dibbler-missziót a következő források alapján konstruáltam: TNA, HS4/90, Hungary, No. 7. „Hungarian Operations”, 1944. aug. 24.; Uo. „Brief Notes on the Activities of the Hungarian Section during the past Six Months”, 1944. dec. 13.; TNA, HS4/128, Hungary, No. 45. Summary of Report by Capt. J. G. Coates – Dibbler Mission covering period from 11 Sep. 44 to 11 Jan. 1945.; WO 170/3999, Force 399 War Diary, Appendix “G”.; TNA, HS/171/6, Bodo, Gustav, Report on S.O.E. Mission to Hungary by Lt. G. Bertram (Bodo), June 9, 1945; TNA, HS/1491/3, Turk, Michael. Lásd még *Ogden, A.*: Through Hitler’s Back Door i. m. 63–67.; *Gelleny, J.*: Almost i. m. 122–287.

⁸¹ *Wylie, N.*: The Politics and Strategy of Clandestine War i. m. 4.

mint amennyire azonosak a miéinkkel. A brit stratégia újra és újra a sikertelenség útjára terelte ezeket a csoportokat, néha még magukat az ellenállási és felszabadítási mozgalmakat is”.⁸² Ez a vélemény azt is jól megvilágítja, mennyire nehéz körülmények között kellett volna a SOE-misszióknak Magyarországon sikert elérniük.

Van egy másik, különleges és fordulatos epizódja is a magyarországi SOE-történetnek. Egy brit katonát kalandjai egészen a legfelsőbb magyar vezetésig juttatták el a háború alatt. A brit hadseregben szolgáló, dél-afrikai Charles Telfer Howie alezredes furcsa esete annyira elképesztő, hogy a második világháború titkos hadviselésének egyik legkülönlegesebb epizódját jelenti. Miután német fogságba esett Észak-Afrikában, Olaszországban, majd Németországban raboskodott. Howienak végül 1943 szeptemberében sikerült megszöknie és hamis papírokkal – melyek holland állampolgárnak tüntették fel – Budapestre utaznia. Mialatt a magyar fővárosban tartózkodott, felajánlotta szolgálatait a SOE-nek, és a körülmények szerencsés alakulása folytán befolyásos ügynök vált belőle. Elsősorban az elfogott brit pilóták megszöktesében játszott szerepet, és – jellemzően a német megszállás előtti magyar kormány hozzáállására – Howie kifejezetten szabadon mozoghatott Budapesten. Minden másnap üzenetet küldött Londonba egy távírókészüléken, egészen 1944. március 19-éig. Ezután természetesen rejtőzködésképpen kényszerült, de még így is meglehetősen aktív maradt. Először Szent-Iványi Sándor unitárius lelkésznél húzódott meg, majd a Várban is eltöltött egy rövidebb időszakot. Még Horthy Miklóssal is többször találkozott augusztusban, és megbeszéléseik tárgyát képezte, Magyarország hogyan kérhetne fegyverszünetet az angolszászoktól. Meg kell jegyezni, hogy ennek ekkor sok reális esélye nem volt, hiszen addigra eldőlt, hogy az angolszász csapatok nem közelítik meg Magyarországot, ugyanakkor a szovjetek már vészesen közeledtek. Howie egyébként egyszer még a Budai Vár rádióját is használhatta londoni üzenetváltásra, bár a kapcsolatteremtés nem sikerült. Végül, mikor egyre szorult a hurok és valószínűsíthető volt a letartóztatása, 1944 szeptemberében repülőgéppel Olaszországba szökött.⁸³

Összegzés

A magyarországi SOE-aktivitást alaposan megvizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy a szervezet tevékenységének csak epizodikus szerep jutott a második világháború idején, s az is kudarcra volt ítélve. Először is hangsúlyoznunk kell, hogy

⁸² Idézi *Stafford, D.*: *Britain and European Resistance 1940–45* i. m. 6.

⁸³ Lásd TNA, HS9/753/2, Howie, R. B. Williams-Thompson, „Memorandum on Howie”, 1944. szept. 30., és G. Morton, „Conversation with Lt. Col. Howie”.; *Horthy M.*: *Emlékirataim* i. m. 299.; *Hennyey Gusztáv*: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között*. Bp. 1992. 242.; *Istvan Szentmiklosy*: *With the Hungarian Independence Movement, 1943–1947*. New York 1988. 52–53; *Ogden, A.*: *Through Hitler's Back Door* i. m. 68–70.

Magyarország nem volt fontos ország Nagy-Britannia számára, és a brit stratégiai gondolkodásban kevésbé jelentős helyet foglalt el. Bizonyos alkalmakkor hazánk szerepe ugyan felértékelődött, de az ilyen esetek tisztavírág életűnek bizonyultak. Másodsor, Magyarország földrajzi elhelyezkedése és viszonyai komolyan megnehezítették brit missziók sikeres beszivárgását és küldetésük végrehajtását, s mind a magyar kémelhárítás, mind a határőrség tovább csökkentette a SOE esélyét arra, hogy missziói észrevétlenül bejuthassanak az országba. Harmadsor, mindezek mellett a tervezett küldetések túl későn jutottak a megvalósulás fázisába ahhoz, hogy igazán hatékonyak lehessenek. Az első misszió csak néhány nappal a 1944. március 19-ei német megszállás előtt kapott zöld utat, így a SOE-tagok jelenlétének esélye tovább csökkent. Negyedsor, 1944-re kikristályosodott, hogy szovjet csapatok érkeznek először Magyarországra, ami komoly politikai következményekkel járt, s kihatott a missziókra is. A SOE a politikáért nem, csak titkos katonai feladatokért felelt. Az egyre közeledő orosz jelenlet eleve megghiúsította volna a missziók legtöbb lépését, illetve a fejük fölött hozott politikai döntések eleve hátráltatták már az elindításukat is. Érdemes azt is hangsúlyozni, hogy a magyar lakosság nem bizonyult megfelelő partnernek a brit tervekhez: az átlag-magyar nem kívánt szabotázsakciókban részt venni, felforgató tevékenységek aktív vagy akár passzív tagja lenni. A magyarok többsége, még ha németellenes érzületű volt is, legtöbbször egyszerűen elfogadta az adott helyzetet, és nem kockáztatta saját vagy családja biztonságát azzal, hogy brit katonákat segít. Ez aláásta a brit tervek megvalósíthatóságát. Azok közül, akik vállalták a segítségnyújtást, többen igen súlyos árat fizettek. Ahogy az egyik összefoglaló jelentés megfogalmazta a brit következtetést: „Az ország »nagyon kemény diónak« bizonyul, és minden erőfeszítés ellenére a »héj« szinte sértetlen marad”.⁸⁴

Természetesen érdemes eltűnődni azon, mennyi értelme vagy haszna volt becsempészni ügynököket, akiknek gyakorlatilag semmilyen mozgásterük nem volt. Valószínűsíthető, hogy az itthoni antifasiszta beállítottságú emberek, különösen azok, akik komolyabb kapcsolati hálóval rendelkeztek (például a minisztériumokban vagy a sajtóban) és némi aktivitást mutattak, hasznosabbnak bizonyultak a németbarát orientáció vagy a rezsim elleni fellépés szempontjából – leginkább a szolgáltatott információ miatt. Az is nyilvánvaló, hogy a britek átütő sikert nem értek el, különösen a német megszállás után. A *Magyar Nemzet* náciellenes cikkei a szellemi szintéren tették ugyan a magukét, de a napilapot a német megszállás után – egyéb liberális és németellenes lapokkal egyetemben – végleg betiltották, így ez a hang is elnémult. A BBC által sugárzott Macartney-féle rádióüzeneteknek szintén lehetetlen felmérni a propagandahatását: nem tudjuk, hányan és kik hallgatták, és

⁸⁴ TNA, Force 399 War Diary, WO170-3999, 'G' Appreciation – Hungary, ismeretlen szerző és dátum nélkül.

ezekre az emberekre gyakorolt-e bármilyen hatást az angol történéssz. Kérdéses az is, hogy amennyiben a bejuttatott missziók nem esnek azonnal fogságba, milyen típusú és főleg milyen hatásfokú tevékenységet tudtak volna végezni. Nehéz azt feltételezni, hogy egy háromfős csoport bármilyen jelentős eredményt el tudott volna érni, noha a szabotázsakciók kidolgozásában valóban segítséget tudtak volna nyújtani. Egy-egy robbantás vagy néhány vonat kisiklataása azonban érdemi eredményeket nem hozhatott, sőt inkább kontraproduktívnak bizonyult volna. A valódi probléma azonban az volt, hogy ezekben az években Magyarországon belülről szerveződő, erőteljes és széleskörű ellenállás nem tudott kialakulni, így a kívülről érkező bátorítás vagy segítség is kevésnek bizonyult ennek létrehozására. Az ország valóban annyira kemény diónak bizonyult, amit nem lehetett sem kívülről, sem belülről feltörni.

A brit missziók tervezése, megvalósítása, kudarcai és az azokból szerzett tapasztalatok viszont a maguk módján mind-mind hozzájárultak a titkos hadviselés további evolúciójához. Bebizonyosodott, hogy az ilyen missziókat sokkal alaposabb tervezésnek kell megelőznie mind logisztikai, mind pszichológiai szempontból. Mindez azt jelenti, hogy mégsem volt minden hiábavaló, még akkor sem, ha az itt említett SOE-missziók semmilyen kézzelfogható eredménnyel nem jártak. Ugyanis az akciók léte fejtörést okozott, aggodalmat keltett, problémát gerjesztett a német és a magyar vezetés számára, lekötött bizonyos erőket, energiákat, és számos magyarnak adott egy halvány reménysugarat, hogy a Nyugat nem felejtette el őket. Ezek a remények aztán hamar keserűségbe és kiábrándultságba fordultak, amikor is a Vörös Hadsereg elfoglalta Magyarországot, és a nyugati angolszász hatalmak hangja egyre jobban elhalkult, majd hosszú időre szinte teljesen elnémult.

SECRET BRITISH ACTIVITIES IN HUNGARY DURING WORLD WAR II

By Zoltán Peterecz

SUMMARY

The activities of the British political leadership concerning Hungary's situation in the last two years of World War II are relatively well known, largely thanks to Gyula Juhász's work. Those of the Special Operations Executive, the organization entrusted with gathering intelligence and carrying out clandestine activities on enemy territory and outright espionage, however, are not. Largely thanks to newly opened secret files at The National Archives in Britain, one can now learn more about both the larger picture of this British organization and its secret missions to Hungary, and of the various details of those very missions, in which quite a few persons of Hungarian origin participated. The article focuses on this little known aspect of World War II in Hungary in 1943–1944. Although these are the first steps towards uncovering the full picture, some of the results are already exciting.